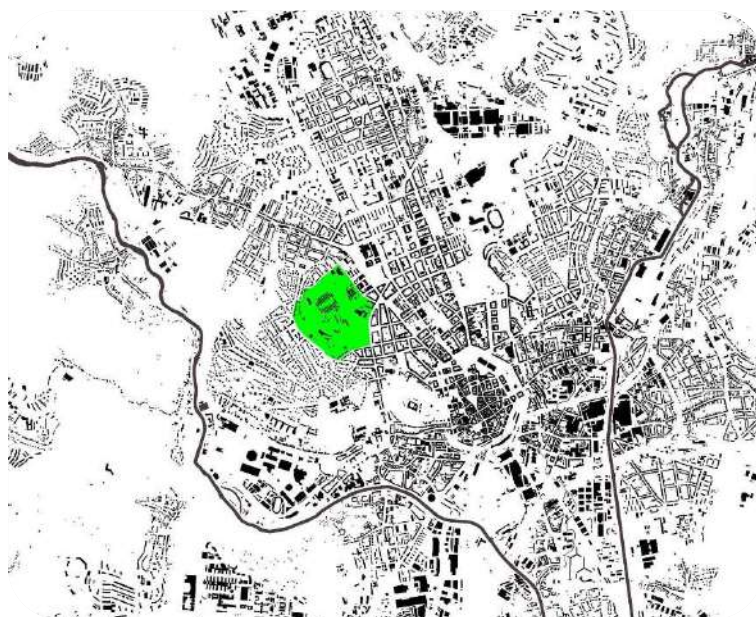

Produkce versus kvalita. Čerstvý absolvent z FA VUT objevuje krásu v nemístech, naráží na rozvoj měst a roli architektů.

„Dnešní urbanismus pracuje pouze s černobílými nástroji, nedokáže definovat kvality místa a zachovat je. Musíme se naučit rozlišit, který zásah architekta je potřeba, a který pouze utěší naše estetické požadavky,“ říká mladý architekt Oskar Madro, jehož diplomová práce byla vyhodnocena nezávislou porotou, jako jedna z nejlepších na Fakultě architektury Vysokého učení technického v Brně. Pod vedením Jana Hory a Adély Šoborové detailně mapoval brněnskou Kraví horu. Na jejím příkladu demonstruje možnou strategii k udržitelnému vývoji území, který nezničí její unikátní vágní charakter.

Území Kraví hory se nachází v centrální části města Brna.

Pro svou diplomovou práci sis vybral často diskutované téma brněnské Kraví hory. Co tě k tomu vedlo?

V diplomové práci se protíná má fascinace Kraví horou a zájem o soudobé udržitelné řešení v širokém slova smyslu.

Kraví horu dobře znám, bydlím od ní kousek. Vždy mě fascinovala geograficky i topologicky. Je to území v centru Brna v oblíbené hustě zastavěné městské čtvrti, kde se nachází zahrádky, koupaliště, hvězdárna, park a různorodá směs funkcí, které bychom v centru města neočekávali.

Dlouhodobě se zajímám o udržitelnost, klimatickou krizi a jakým způsobem na toto téma architektura dokáže reagovat. Současná debata je často povrchní a směřuje k technologickému aspektu udržitelnosti, např. jak dělat budovy nízkoenergetickými atd. Přijde mi zásadní se o tom bavit, v širším kontextu v podobě konceptů nerůstu, alternativních ekonomik a podobně.

Jarní atmosféra parku na Kraví hoře

Jakým způsobem se udržitelnost protнула s Kraví horou?

Postupným objevováním území a analýzami jsem dospěl k tomu, že území má své kvality. Děje se v něm mnoho, zároveň se území vymyká svému okolí. Kdybych s ním začal pracovat standardně, zjistil bych, že v kontextu své lokace je málo produktivní, málo slouží městu. Konvenčním přístupem bych měl území více zpřístupnit, přinést do něj více života, více ho vytížit. Tímto přístupem by se ale vytratily jeho cenné hodnoty. Běžným urbanistickým přístupem bylo nemožné území zpracovat.

Četl jsem teorie o nerůstu, přicházel jsem na to, co vlastně urbanismus dokáže vyřešit a měnil se mi pohled na architekturu.

Zimní atmosféra parku na Kraví hoře

Ve své předdiplomové práci s podtitulem „Po robotě“ jsi narážel na téma produktivity. Zabýval ses otázkou, co znamená Kraví hora pro Brňáka, jak je využívána a konfrontoval jsi produktivitu s nerůstem. Jak se tento paradox vyvinul?

Zdálo by se logické území zastavit městským bydlením a ohromně pomoci bytové situaci v Brně, udělat ho produktivnějším. Existuje územní studie, která celé území přetvořila na park a tím zkvalitnila okolí Kraví hory. Je to však nejvhodnější řešení?

Narážel jsem na základní problém, který se netýká produktivity či neproduktivity, ale čistě toho, že si území musím velmi důkladně zanalyzovat a pochopit ho, než na něm budu řešit problémy Brna, a tím ho adekvátně vytížit. Velká hodnota mé diplomové práce je pro mě popis celého území. Popsat ho ne na základě toho, že s ním chci něco dělat nebo přinést, že já architekt přicházím do území a jdu jej udělat lepším. Místo toho se ptám, o čem území je, v čem spočívá, jak funguje, kdo v něm existuje. Až to území do hloubky pochopím, tak se pokusím stanovit diagnózu, ale nebudu ji předjímat.

Vágní prostor mezi zahrádkami a baseballovým hřištěm

Co se tam tedy děje?

Zde už opravdu narážíme na téma produktivity. V území se děje hodně, ale nespojuje je žádný charakter činnosti, ale spíš alternativa vůči všemu v okolí, husté blokové zástavbě na Veveří nebo vilové Masarykově čtvrti. Jsou to čtvrtě, kde lidi bydlí, pracují, chodí do kaváren, je tam veškerá občanská vybavenost. Kraví hora je vše ostatní: baseballové hřiště, autoservis, park, soukromé zahrádky, hvězdárna, koupaliště, areál starých kasáren, kde sídlí hudebníci, architekti, technologické firmy i místa, která leží ladem, území, co zarůstají vegetací. Má ekologickou hodnotu. Společným jmenovatelem je to, že v okolí by tyto funkce být nemohly, zkrátka na ně není místo. Kraví horu jsem si definoval jako vnitřní periferii. Ve městě objednáme z internetu, ale logistickou halu si v něm nepostavíme. Na periferii ano.

Použil jsi pojem vnitřní periferie. Jaká má specifika?

Pojem periferie se objevuje už od pradávna. To, co se nehodilo, se dalo „za hradby“. Vlivem historického vývoje a morfologie se z Kraví hory stala kapsle uprostřed města obsahující vše jiné než to, co od města produktivního očekáváme. Je to území spontánnosti. Co letělo vzduchem, se uchytilo tam, kde bylo volno. Vše se děje spíš vedle sebe, než aby se sebou věci souvisely. Je to koláž.

Území je ne-městské, což pro mě utváří hodnoty. Zahrádka může mít pro člověka hodnotu samoživitelskou, rekreační, komunitní. Není možné vyčíslit podíl zisku jednoho metru čtverečního na HDP ani jej nějak monetizovat nebo ekonomicky popsat. Ale i takováto nezisková území potřebujeme. Důkazem je jejich existence. Kdyby nebyla potřeba, vůbec by nebyla.

Malovaný zahradní domek na okraji kolonie

Můžeš nějak popsat, jakou metodou jsi území poznával?

Začal jsem pracovat s klasickými urbanistickými nástroji, na které jsme zvyklí, od územně plánovací dokumentace, podkladů z datového portálu, ze kterých můžeme vyvodit statistické závěry. Pak jsem pokračoval vlastním poznáváním místa. Dělal jsem si skici, fotografie. Z barevných ploch na mapě s přiřazenou funkcí se stala místa s identitou, jak jsem si je zažil já, na základě smyslového vnímání. Přijde mi, že právě smyslová, pocitová rovina je často opomíjena. Také jsem se bavil s konkrétními uživateli např. Bajzou Doležalovou, divadelnicí, co pěstuje a váže květiny v zahrádkářské osadě Kraví hora II, Markem Fraitem, který má zkušebnu své kapely MMNK v horní části likusáků, nebo grafickým designerem Kristianem Maňasem, který má své studio ve stejné budově jako známý brněnský umělec Milan Houser. Vznikl kompilát vrstev, které se navzájem prolínají a ve finále ukazují realitu. Představuji území mýma očima. Je to má interpretace, každý si může na základě množství obecných dat udělat názor svůj.

Opuštěné hřiště

V analytické části zmiňuješ teorii vágních prostorů. Jak se propsala do tvé interpretace Kraví hory?

Na Kraví hoře můžeme najít spoustu vágních míst. Míst, která nemají určenou funkci, která nejsou definovaná. Obecně to mohou být místa od velikosti brownfieldů až po keř uprostřed křižovatky. Téma

vágnosti se dostalo do povědomí architektů už okolo 90. let. Mě zajímá, jak s ním pracuje katalánský architekt Ignasi de Solà-Morales. Vnímá vágní prostory jako negativ toho, co ve městě vnímáme. Jsou to místa, kterých si nevšímáme. Je to to, co si pod pojmem (středoevropské) město nepředstavíme. Dá se říct, že tato místa jsou přebytečná, neproduktivní, ale je možné popsat, co se na nich děje a jakou mají funkci. Radan Haluzík v knize Město naruby popisuje toto téma v prostředí Prahy. Snaží se rozebrat kvality „nemíst“ a vysvětlit, proč je potřebujeme. V knize rozporuje tvrzení, že centrum formuje periferii, nebo že město vytváří vágní prostory. Tvrdí, že je to naopak. Vágní prostory formují město. Protože co se do města nevejde, je to, co to město definuje. Skrz vágní prostory se dá na město dívat přes negativ. Úplně z opačné strany. Tyto hypotézy mi poskytly nástroj pro interpretaci Kraví hory.

Když mluvím o Kraví hoře jako o vágním prostoru, neznamena to, že v území není nic. Naopak, děje se tam strašně moc. Nejsou to děje, které by vedly k ekonomické, nebo společenské produktivitě. Jsou to přírodní procesy. Něco tam roste, jiné se rozpadá. Nabízí také alternativu a nedefinovanost. Když je něco nedefinované, je to otevřené změně. Nabízí něco, co fixní, rigidní, zformované kompaktní město není schopné nabídnout. Téma vágnosti v tomto duchu celou diplomovou práci propojuje.

Dovolím si i touto logikou nahlížet na celý obor architektury a urbanismu. Dokáže navrhnout novou čtvrť, dokáže roz distribuovat funkce po městě, ale stěží dokáže reagovat na smršťující se místa nebo akceptovat realitu takovou, jaká je.

Našel jsem tedy v našem oboru díry a snažil se v rámci řešeného území ukázat, jak přistupovat k místu nerůstově, a hlavně vyzdvihnout jeho kvality a pracovat s nimi.

Skica jihozápadní strany Kraví hory

Celé území sis důkladně zanalyzoval z různých úhlů pohledu, začal jsi se zabývat nemísty. Vznikaly mapy, skici, kde se tato místa objevují a jak se rozpínají. Co bylo pak?

Na základě analýz jsem dokázal popsat, co je kvalitní a proč. Přišel čas na to, co s tím. Znovu jsem narážel na limity toho, co považujeme za urbanismus a jeho černobílé nástroje. Klasicky vymezujeme pomocí masterplánů, území pro zastavění, limity, funkce, koeficienty, kapacity. Už hůře pracujeme v zastavěném území, kde nechceme stavět nic, resp. pracujeme jen s ochrannými pásmy a uzávěrami.

Většina území je perfektní tak, jak je. Spontánně se krok po kroku může měnit. Oproti tomu stojí klíčové body v území, do kterých je potřeba zasáhnout. Touto logikou vznikla mapa míry zájmu, která se stala mým urbanistickým nástrojem/jazykem. Území jsem rozdělil do ploch a odškáloval intenzitu potřeby jednotlivých míst.

Následoval negativ. Pokud máme území, o která bychom se měli zajímat, tak co jsou místa, kterými se zabývat nemusíme. Místa, která mají kvalitu vágnosti. Principem vágnosti je, že ji nikdo nenaplánoval. Nedefinovanost nemůžu plánovat, můžu ji jen nechat na pokoji a kopat na sousedním písečku.

Mapa míry nezájmu a mapa míry zájmu

Vytipoval sis místa, se kterými něco dělat a se kterými nic nedělat. Co jsi tam tedy udělal?

Přeložil jsem své mapy zájmu a nezájmu přes sebe. K vágním prostorům jsem se otočil zády. Nechal je být. Velmi vědomě a cíleně jsem aktivitu směřoval jinam. Nakonec z toho vyšel set zásahů, z velké většiny urbanistických. Spočívaly ve změně organizace dopravy, čímž se bude moct rozšířit parková plocha, budou se moct otevřít zahrádky tak, aby se přes ně dalo projít, ale zároveň tak, aby tam zůstávaly nerušené plochy a zahrádkáři se nemuseli bát o svou úrodu. Vznikl set kompromisů, aby území mohlo sloužit široké veřejnosti a zároveň se podpořily stávající kvality. Radikálnější zásah spočíval v centrální části Kraví hory, kde se v areálu bývalých kasáren, z dob wehrmachtu, usadila kreativní třída. Také jsem pracoval s územím, na kterém se dnes nachází autoservis.

V dřevěných likusácích vytváří komunita architektů, umělců i hudebníků zajímavé prostředí plné lidí, kteří nemohou, nebo nechtějí mít kanceláře a ateliéry za obchodní ceny ve městě. Nevlezli se do centra, šli na periferii. Snažil jsem se vytvořit strategii, jak s kasárnami (domy, které se rozpadají) postupovat. Komunita zde sídlí právě proto, že se ty baráky rozpadají, ale nemůže tam být na věky, protože se jednou rozpadnou. Což je věčný paradox kreativních komunit, které se ujmou místa nezájmu, zhodnotí je svým bytím, vzbudí zájem o území, do kterého začnou přitékat finance a až se celé stane lukrativním, komunitu vytlačí. Proto jsem zvolil taktiku postupného nenápadného opravování, nahrazování místo jednorázového radikálního zásahu.

Koláž- recyklace. Znovu použití stavebního materiálu z obchodního domu Prior

Na místě dnešního autoservisu jsem vytvořil recyklační centrum stavebního materiálu, které se stane jedním z impulzů pro postupný vývoj oblasti a zároveň půjde ruku v ruce s vágním charakterem oblasti. Modely re-center na sebe vážou lidi s podobným cítěním a vytvářejí komunitu. V zahraničí už jsou běžnými například skvělá belgická firma BC materials, propojená s organizací BC architects. Re-centrum zpracuje materiál z demolice, hlínu, dřevo, ..., lidi si tam pak dojedou pro materiál na svou stavbu jako do hobby marketu.

Potenciál území podpoří i vytvoření nových městských dílen. Místo, kde si člověk může přijít opravit cokoli, co potřebuje, ať je to kdokoliv, začínající stolař, kutil, nebo truhlář. Tradiční řemesla v dnešním tržním prostředí fungují těžce. Je složité konkurovat prefabrikaci, nebo firmám jako IKEA. Vstupní investice jsou nemalé. Chtěl jsem vytvořit dílny, které pomohou těmto profesím a zároveň vytvoří podnik s cirkulární ekonomikou v majetku města.

Vizualizace – atmosféra městských dílen

Jak jsi přistupoval k samotné architektuře domů? Jak jsi uchopil samotnou stavbu a tím růst tak, aby to byl „dobrý“ růst?

Stavební průmysl je obrovským znečišťovatelem, co se týká emisí i materiálové spotřeby. Každá stavba je zátěží pro životní prostředí. Udržitelná stavba je ta, kterou znovu využijeme, nebo vůbec nevznikne. Nová stavba může mít udržitelné fungování, ale velmi těžko ve svém vzniku. Je to často opomíjený paradox. Vylití

jedné betonové stěny znamená, že jsme museli někde vyrobit cement, kamenivo, ze kterého je cement vyrobený, muselo být někde spálené atd.

Cílem bylo, aby budova byla postavena z materiálů, které jsou ekologické, což je v první řadě hlína, která má nejmenší uhlíkovou stopu. Přírodní materiál, který dokáže fungovat perfektně, lokálně. V dnešní době se jí zabývá více a více lidí, např. pan doktor Zdeňek Vejpustek a organizace Hliněné stavění. Dřevo, se kterým už je to trochu složitější, může být dokonce uhlíkově záporné, ale nesmíme ho dovézt ze Sibiře, Švédska, nebo z druhé poloviny světa. Musíme ho použít tak, abychom ho za dvacet let nemuseli měnit.

Návrh dílen je založen na využití materiálu. Rozhodně nešlo o to postavit „krásný“ dům se super výrazem. Architektura je dnes už o něčem jiném. Estetika je také důležitá, ale nehraje hlavní roli. Beru architekturu jako proces. Materiály musí mít co nejmenší uhlíkovou stopu, ale taky co nejjednodušší formu, která nevyžaduje žádné další složité technologie a procesy.

Konstrukční systém se skládá z jednoduchých prvků, tak aby stavba nevyžadovala složité výrobní procesy, které zatěžují životní prostředí.

Navržené domy jsou lehce postavitelné, konstrukce modulové a jednoduše aplikovatelné. Budova městských dílen i jednotlivé likusáky jsou postavené na stejném principu. Realizace nevyžaduje expertní schopnosti typu přivést obrovské množství cisteren betonu nebo precizní práci s velkými ocelovými konstrukcemi. Domy jsou postaveny z hlíny, se kterou se dá pracovat v podstatě svépomocí. Doplňují je dřevěné trámy standardních průřezů, manuálně smontovatelné na stavbě. Nejsou sofistikovanými lepenými nosníky, které se musí speciálně vyrobit v továrně a pak převézt. Bylo by naivní říkat, že by se vše událo svépomocí, ale dá se říct, že na základě tohoto procesu může vzniknout komunita, která započne transformaci území. Architektura se stane procesem, nikoli produktem.

Postupná renovace likusáků zamezí skokovému zlukrativnější území, která často vede k gentrifikaci původních uživatelů.

V čem konkrétně pro tebe spočívá tento proces?

Velké rezervy a prostor ke zlepšení vidím v urbanismu. Měli bychom se zaměřit na proces, škálování a vyhodnocování. Musíme přijít na systém, který bude schopen území měnit postupně, udržitelně, s uchopitelnými finančními a environmentálními vklady na základě aktuálních možností, schopností a potřeb města a jeho obyvatel. Nástroj, který se bude schopen měnit v čase, nebude tak rigidní, jako územní plán. Územní plán definuje plochy, ale jen rámcově. Územní plány jsou strašně volné i rigidní zároveň. Velmi přesně definují funkčnost, ale velmi volně definují charakter nebo kvalitu toho území. Nejsme schopni pomocí nich reagovat na skutečné potřeby toho místa.

Když Igor Kovačević spolu s ostatními porotci hodnotil diplomové práce, pěkně definoval územní plán jako „mapu peněz“, která koriguje investice seshora. Ty jsi k tomu přistupoval naopak. Neudělal jsi žádný masterplan, nic takového. Jen jsi vytypoval místa k akupunktuře a necháváš území, ať si žije svým životem a reaguje spontánně.

Je to další paradox. Mám pocit, že v území nevzniklo skoro nic, ale otevřel jsem řadu témat. S dnešními environmentálními problémy musíme bojovat hned, ne za 100 let. Pro mě to znamená přestat produkovat nový materiál a omezit emise. To se nedá jinak, než když zvolníme a slevíme z produkce jako takové. Není to o tom, že potřebujeme stavět méně domů, ale je to o tom stavět méně domů, které jsou pouze

investičním nástrojem. Přejde mi také důležité nejen omezit stavění, ale zároveň se pokusit o myšlenkové cvičení, zda to, co děláme, plyne ze společenské potřeby, nebo z našeho naplnění ideálu o kvalitě a estetice prostoru. Když předláždíme nějakou asfaltovou plochu, přinese to opravdu vyšší kvalitu, nebo je to jen estetická hodnota, která dnes není hodnotou nejvíce potřebnou? Musíme si znova sednout, podívat se, co všechno děláme a proč, a jak se ty věci vyvíjejí. Svět se mění, ale my stále navrhujeme jako v devatenáctém století.

Městské dílny tvoří podstatný bod strategie postupného rozvoje místa a zároveň neznehodnocují vágní kvality Kraví hory.

Slýcháme i názory velkých architektů, že nám doba nepřeje, měli jsme se narodit jindy, jindy by to bylo možné... Myslím, že v tom je ten problém. Budeme muset začít u sebe.

Ano. Když to shrnu, má diplomka se snaží nalézt minimum, které přinese společnosti hodnotu vycházející z toho daného území. Neničí kvality, které místo utvářejí. Když je území kvalitní samo o sobě, není potřeba do něj zasahovat. Vždy to není jen o tom fyzickém zásahu, stačí třeba uspořádat akci, na něco poukázat. Ve finále Kraví hora nepotřebuje mou diplomku ani urbanistický nástroj, ale jen poupravit režim fungování, tzn. otevřít bránu tam, kde otevřená být může, zrušit plot a posunout ho jinam, tak aby území sloužilo více lidem a zvětšit povědomí o tomto území. Poukázat na kvality. Nechat lidi zažít si kvality vágnosti. Vnímat neproduktivní kvality je strašně těžké a mně samému to trvalo dlouho, než jsem dokázal obrátit úhel pohledu. Polovinu času jsem strávil vlastním přenastavováním hlavy.

Když je člověk naučený fungovat v nějakém ekonomickém komerčním systému, tak komerční systém očekává od všeho.

Teď nemusíme začít měnit město fyzicky, ale jen ho začít vnímat jinak. To je první domácí úloha, kterou ještě nemáme splněnou. Bez které krok dva nepřijde, protože nebude akceptovaný, pochopený. Bez tohoto kroku bude udržitelnost stále spojována s něčím alternativním, neofašistickým, radikálně levicovým. Musí to přijít zespoda. Jako architekti máme velkou moc, v plánování hrajeme roli seshora, ale nemůžeme zapomínat také na naši individuální občanskou roli a začít ji propisovat do svých návrhů.

Oskar Madro studoval na Fakultě architektury VUT v Brně. K tématům udržitelnosti se dostal zejména na studijním pobytu Erasmus+ v belgickém Ghentu a následné pracovní stáži v ateliéru Mamout Architectes v Bruselu. S kamarády v karanténě listopadu 2020 spoluzaložil budoucí kolektiv TAMTI architekti. V pracovním čase rád píše, ve volném čase rád vaří nebo sází kytky. Po nocích sní, že jednoho dne nebude dělat architekturu, ale bude tanečníkem, anebo rapperem.